

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 kwietnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Tomasz Artymiuk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Andrzej Siuchniński (uzasadnienie)

SSN Andrzej Tomczyk

Protokolant Klaudia Binienda

w sprawie **A. T.** w przedmiocie zadośćuczynienia za doznaną krzywdę wynikłą z niesłusznego umieszczenia w Ośrodku,
po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie
w dniach 21 marca 2023 r. i 5 kwietnia 2023 r.,
przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Roberta Tarsalewskiego
kasacji, wniesionej przez pełnomocnika wnioskodawcy
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z dnia 7 października 2021 r., sygn. akt II AKa 187/20,
zmieniającego wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie
z dnia 20 grudnia 2019 r., sygn. akt XII Ko 59/18,

1. uchyla wyrok w zaskarżonej części i przekazuje sprawę w tym zakresie do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w Warszawie;

2. zarządza zwrot A. T. uiszczonej opłaty od kasacji w kwocie 750,00 zł.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w Warszawie wyrokiem z dnia 20 grudnia 2019r., sygn. akt XII Ko 59/18, oddalił w całości - na podstawie art. 407 ust 1 Ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r. poz. 2206) w zw. z art. 552 k.p.k. i art. 554 § 2 k.p.k. - wniosek A. T. przeciwko Skarbowi Państwa o zadośćuczynienie za doznaną krzywdę wynikłą z niewątpliwie niesłusznego umieszczenia w ośrodku w K. w okresie od 6 września 2017 r. do 17 kwietnia 2018 r.

Pełnomocnik wnioskodawcy adw. M.J. wywiodła apelację, w której, zaskarżając powyższy wyrok w całości na korzyść wnioskodawcy, zarzuciła:

„1. błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę orzeczenia, który mógł mieć wpływ na jego treść, polegający na błędnym nieustaleniu, że od momentu zatrzymania do zwolnienia ze strzeżonego ośrodka dla cudzoziemców, z udziałem wnioskodawcy nie została przeprowadzona żadna czynność dowodowa, podczas gdy okoliczność ta wynikała ze zgromadzonego materiału dowodowego uznanego za wiarygodny, co skutkowało bezpodstawnym oddaleniem wniosku w całości,

2. obrazę przepisów prawa materialnego, a konkretnie art. 407 ust. 1 ustawy o cudzoziemcach poprzez jego wadliwą wykładnię i błędne zastosowanie polegające na:

a. bezpodstawnym uznaniu, że zadośćuczynienie przysługuje wyłącznie za niewątpliwie niesłuszne umieszczenie w ośrodku dla cudzoziemców, podczas gdy przysługuje ono za niesłuszne pozbawienie wolności,

b. bezpodstawnym uznaniu, że pobyt wnioskodawcy w ośrodku był słuszny, w sytuacji gdy nie przeprowadzono z nim żadnej czynności dowodowej w toku postępowania o udzielenie ochrony międzynarodowej, a złożenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej nie mogło uniemożliwić ani opóźnić wydania ani wykonania decyzji o zobowiązaniu do powrotu w okresie pobytu wnioskodawcy w ośrodku ”.

W konkluzji wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i

zasądzenie na rzecz wnioskodawcy kwoty zadośćuczynienia za niesłuszne umieszczenie w Ośrodku w K. w wysokości 55.750,00 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia uprawomocnienia się wyroku do dnia zapłaty.

Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 7 października 2021r., sygn. akt II AKa 187/20, zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że zasądził od Skarbu Państwa na rzecz wnioskodawcy A. zadośćuczynienie za niesłuszne umieszczenie go w Ośrodku w K. w okresie od dnia 3 listopada 2017r. do dnia 17 kwietnia 2018r. w kwocie 12.000 (dwunastu) tysięcy złotych wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wyroku do dnia zapłaty; w pozostałej części wniosek oddalił.

Kasację od tego wyroku – w części oddalającej wniosek - wywiodła pełnomocnik wnioskodawcy zarzucając:

„1. rażące naruszenie prawa, które mogło mieć istotny wpływ na treść zaskarżonego wyroku, a konkretnie art. 407 ust. 1 u.c. poprzez bezpodstawne przyjęcie, że zadośćuczynienie przysługuje wyłącznie za oczywiście niesłuszny pobyt w ośrodku dla cudzoziemców, pomimo że z jednoznacznego brzmienia przepisów wynika, że już sam niesłuszny pobyt w tymże ośrodku uprawnia do ubiegania się o zadośćuczynienie,

2. rażące naruszenie prawa, które mogło mieć istotny wpływ na treść zaskarżonego wyroku, a konkretnie art. 407 ust. 1 u.c. w zw. z art. 87 ust. 1 pkt 2) i ust. 2 pkt 2) ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (tj.. Dz.U. z 2016 r., poz. 1836, z późn.zm., dalej jako: „u.u.c.o.”) poprzez wadliwe przyjęcie, że nie jest niesłuszne pozbawienie wolności w celu zebrania informacji z udziałem cudzoziemca nawet wtedy, gdy informacje te nie były zbierane, a w aktach sprawy brak dowodów wskazujących, że organ prowadzący postępowanie planował zbierać takie informacje, bezpodstawne przyjęcie, że zasada nierozdzielania dorosłych członków rodziny uzasadnia pozbawienie wolności, a nadto wadliwe przyjęcie, że sam fakt nielegalnego przekroczenia granicy wskazuje na znaczne prawdopodobieństwo ucieczki, w

sytuacji gdy ustawodawca przesądził, że wskazuje to wyłącznie na prawdopodobieństwo ucieczki,

3. rażące naruszenie prawa, które mogło mieć istotny wpływ na treść zaskarżonego wyroku, a konkretnie art. 407 ust. 1 u.c. i art. 552 § 4 k.p.k. w zw. z art. 445 §2 k.c. poprzez ustalenie wysokości zadośćuczynienia w oparciu o kryterium minimalnego wynagrodzenia za pracę i nie uwzględnienie indywidualnych okoliczności dotyczących wnioskodawcy i wpływających na rozmiar cierpienia, a konkretnie pozostawanie przez wnioskodawcę w kryzysie psychicznym po próbie samobójczej, istotne pogorszenie stanu zdrowia syna w związku z detencją, a także potencjalny ostracyzm społeczny oraz utratę statusu społecznego wśród bliskich w związku z pozbawieniem wolności”.

W konkluzji skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Kasacja jest zasadna.

Zasadny jest zarzut w niej zawarty (należy wobec kierunku zaskarżenia, tj. „na korzyść”, odczytywać go, zgodnie zresztą z jego istotą jako zarzut wadliwości kontroli odwoławczej), wskazujący na zaakceptowanie przez Sąd odwoławczy nietrafnej wykładni przepisu art. 407 ust. 1 ustawy o cudzoziemcach dokonanej przez Sąd a quo skutkującej przyjęciem, że tylko „niewątpliwie niesłuszne” umieszczenie w ośrodku dla cudzoziemców uzasadnia zasądzenie zadośćuczynienia.

Sąd Apelacyjny w Warszawie aprobowując to stanowisko zauważył, że choć, literalnie rzecz biorąc, w myśl art. 407 ust. 1 Ustawy o Cudzoziemcach z dnia 12 grudnia 2013 r. cudzoziemcowi przysługuje od Skarbu Państwa odszkodowanie oraz zadośćuczynienie w przypadku **niesłusznego** zatrzymania lub niesłusznego umieszczenia go w ośrodku lub zastosowania wobec niego aresztu dla cudzoziemców, to jednak przepis ten należy odczytywać przez pryzmat wykładni systemowej, tj. w powiązaniu z treścią

ust. 2 tego artykułu, gdzie postanowiono, że postępowanie w sprawach, o których mowa w ust. 1, prowadzi się na podstawie przepisów postępowania karnego dotyczących odszkodowania za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie; nadto – zdaniem tego Sądu - Ustawa o cudzoziemcach w art. 398a przewiduje umieszczenie cudzoziemca w ośrodku dla cudzoziemców, w art. 399 areszt, zaś przesłanki stosowania aresztu są takie same jak umieszczenia w ośrodku dla cudzoziemców, z tą różnicą, że areszt jest stosowany wobec tych osób, w przypadku których istnieje ryzyko, że nie podporządkują się zasadom pobytu obowiązującym w ośrodku. W konsekwencji powyższego - zdaniem Sądu - należy przyjąć, że choć areszt jest bardziej dolegliwą formą zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania o udzielenie ochrony międzynarodowej, czy zobowiązania cudzoziemca do powrotu niż umieszczenie w ośrodku, to na gruncie przepisów kodeksu postępowania karnego umieszczenie w ośrodku ogranicza swobody obywatelskie w sposób bardziej zbliżony do tymczasowego aresztowania niż do kary pozbawienia wolności i w konsekwencji jego zasadność należy oceniać na płaszczyźnie „niewątpliwej niesłuszności”.

Jest to stanowisko nietrafne, w sposób nieuzasadniony pomijające gwarancyjny (niepodlegający wykładni rozszerzającej) charakter przepisu art. 407 ust. 1 ustawy o cudzoziemcach. Wszak wyniki wykładni literalnej, zgodnie z którą już tylko „niesłuszne” umieszczenie w takim ośrodku stanowi podstawę do zasądzenia zadośćuczynienia na rzecz cudzoziemca w nim umieszczonego, bynajmniej nie prowadzą do rezultatu nieakceptowalnego czy mającego charakter absurdu. Wiadomo zaś, że wyników wykładni literalnej, jeśli do takich konsekwencji nie prowadzi nie należy odrzucać. Dowolnym jest nadto założenie, że na „gruncie przepisów kodeksu postępowania karnego umieszczenie cudzoziemca w ośrodku ogranicza swobody obywatelskie w sposób bardziej zbliżony do tymczasowego aresztowania niż do kary pozbawienia wolności”. Jest raczej przeciwnie. Nie jest ono powiązane z

podejrzeniem o popełnienie czynu przestępnego, nie występuje w Kodeksie postępowania karnego i nie ma powodu do podejmowania próby poszukiwania analogi i z jakimikolwiek represyjnymi środkami regulowanymi przepisami tego Kodeksu, zwłaszcza w kierunku na niekorzyść cudzoziemca. Zresztą, patrząc na problem od strony systemowej, to przecież przepis ust. 2 art. 407 ustawy o cudzoziemcach stanowiący, że postępowania w sprawach, o których mowa w ust. 1, prowadzi się na podstawie przepisów postępowania karnego dotyczących odszkodowania za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie ma charakter jedynie techniczny, tj. określający tryb procedowania: nie może stanowić więc (na zasadzie analogii) materialnej podstawy odpowiedzialności Skarbu Państwa za niesłuszne zatrzymanie lub niesłuszne umieszczenia cudzoziemca w ośrodku lub zastosowanie wobec niego aresztu dla cudzoziemców, tak samo jak stanowi ją np. w stosunku do osób tymczasowo aresztowanych przepis art. 552 § 4 k.p.k..

Konsekwencją przyjęcia przez Sąd a quo nietrafnej wykładni przepisu art. 407 ust. 1 ustawy o cudzoziemcach było, co oczywiste, uznanie, iż ocenę zasadności wniosku A. T. przeciwko Skarbowi Państwa o zadośćuczynienie za doznaną krzywdę wynikłą z umieszczenia go w ośrodku w K. w okresie od 6 września 2017 r. do 17 kwietnia 2018r. należy prowadzić pod kątem „niewątpliwej niesłuszności” (zatem nie pod kątem zwykłej niesłuszności). Sąd Apelacyjny, akceptując tę wykładnię, wyraziście deklaruje, że podobnie jak w przypadku tymczasowego aresztowania, ocena zasadności umieszczenia cudzoziemca w ośrodku dla uchodźców podlega wartościowaniu wedle alternatywy: słuszne – niewątpliwie niesłuszne. To w konsekwencji oznacza, że zarówno słuszne jak i niesłuszne, ale nie niewątpliwie niesłuszne umieszczenie cudzoziemca w takim ośrodku nie będzie stanowiło materialnej podstawy dla odpowiedzialności Skarbu Państwa za zastosowanie i utrzymywanie tego środka.

Niezależnie od tego Sąd Apelacyjny, dostrzegając trafnie, iż ocena zasadności stosowania wspomnianego środka wobec cudzoziemca powinna

obejmować okres od chwili umieszczenia go w ośrodku, przez cały czas jego trwania, aż do uchYLENIA, ustala, odmiennie niż Sąd a quo, iż w przypadku A. T. „z perspektywy czasu stwierdzić należy, że dla zrealizowania celu wystarczające było 60 pierwszych dni na zebranie informacji w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej, podczas których przesłuchano wnioskodawczynię i można było przewidywać w jaki sposób zakończy się to postępowanie, zwłaszcza, że nie przejawiała ona inicjatywy dowodowej” a zatem, że utrzymywanie stanu pozbawienia go wolności ponad owe 60 dni było niewątpliwie niesłuszne. Nie zmienia to jednak tego, że zasadność pozbawienia wolności tego cudzoziemca przez okres pierwszych 60 dni jego pobytu w ośrodku w K. również była przez ten Sąd oceniana pod kątem „niewątpliwej niesłuszności”. I w tym właśnie całe znaczenie, dla treści zaskarżonego rozstrzygnięcia Sądu Apelacyjnego, wadliwości wykładni art. 407 ust. 1 u.c. lub inaczej mówiąc, dość oczywistego jej wpływu na treść rozstrzygnięcia Sądu odwoławczego.

Widać to wyraźnie, gdy wskazać przykładowo na następującą okoliczność: dla Sądu ad quem najistotniejszą okolicznością faktyczną przy ocenie zasadności umieszczenia T. w ośrodku było wcześniejsze nielegalne przekroczenie przez niego granicy polsko – niemieckiej. Sąd ten zdaje się wręcz przyjmować, iż fakt nielegalnego przekroczenia granicy przez T. wyłącza możliwość uznania umieszczenia go w ośrodku dla cudzoziemców za niewątpliwie niesłuszne. Píše: „Bezspornym jednak jest, że zawinione postępowanie może prowadzić do uznania, że podobnie jak w przypadku tymczasowego aresztowania nie będzie oceniane jako niewątpliwie niesłuszne. Nielegalne przekroczenie granicy polsko – niemieckiej przez wnioskodawcę stanowi przejaw takiego właśnie zawinionego zachowania”. Konstatacja ta nie oznacza jednak, że in concreto, pomimo owego zawinionego zachowania wnioskodawcy, umieszczenie jego w ośrodku nie mogło być ocenione jako tylko „niesłuszne”.

Wszak zawinione postępowanie jako przesłanka umieszczenia w ośrodku

podlega wartościowaniu i jego stopień wcale nie musi być znaczny. Nie jest oczywistym, że - w realiach faktycznych tej sprawy (T. miał chorego syna, żona była internowana, zaś poprzednia próba ucieczki zakończyła się niepowodzeniem) - rzeczywiście istniało znaczne prawdopodobieństwo jego ucieczki. Przecież sam Sąd odwoławczy pisze jedynie o „uzasadnionej obawie ucieczki”, a nie o znacznym jej prawdopodobieństwie, na co celnie zwrócono uwagę w kasacji, podnosząc, iż sam fakt nielegalnego przekroczenia granicy nie wskazuje na znaczne prawdopodobieństwo ucieczki. Niewątpliwie Sąd ad quem nie badał znaczenia tej kwestii w przestrzeni pomiędzy „niewątpliwą niesłusznnością” a „niesłusznnością”. A wadliwa ocena odnośnie do stopnia prawdopodobieństwa ucieczki może skutkować koniecznością uznania pozbawienia wolności cudzoziemca poprzez umieszczenie go w ośrodku dla uchodźców za niesłuszne.

Na tym tle nie można także nie dostrzec elementów zasadności pomieszczonych w zarzucie 2 (który także należy wobec kierunku zaskarżenia, tj. „na korzyść”, odczytywać jako zarzut wadliwości kontroli odwoławczej), w szczególności, gdy wskazuje się tam, w kontekście zwykłej a nie niewątpliwiej niesłusznności, na „bezpodstawność przyjęcia, że zasada nierozdzielania dorosłych członków rodziny uzasadnia pozbawienie wolności”. Rzeczywiście, nie jest jasne w jakim celu Sąd odwołał się do zasady „nierozdzielania rodzin” i wobec tego za wymagające rozważenia uznać należy zawartą w kasacji uwagę, że nie ma podstaw do pozbawienia wolności cudzoziemca z tego powodu, że członkowie jego rodziny potencjalnie spełniają przesłanki uzasadniające umieszczenie ich w ośrodku dla cudzoziemców.

Nie sposób zatem nie uznać za trafną argumentacji kasacyjnej, że oba orzekające w sprawie Sądy w sposób nazbyt rygorystyczny, na podstawie wadliwie wyłożonej, wykreowanej wbrew woli ustawodawcy przesłanki, oceniały zasadność wniosku A. T. o odszkodowanie i zadośćuczynienie za cały jego pobyt w ośrodku dla cudzoziemców.

Na koniec: niczego więc w tej mierze nie zmienia konstatacja Sądu Apelacyjnego w Warszawie, że: „postanowienie z dnia 6 września 2017 r. wydane przez Sąd Rejonowy Szczecin - Prawobrzeże i Zachód w Szczecinie umieszczające A. T. w ośrodku dla uchodźców na okres 60 dni, tj. do dnia 3 listopada 2017r., było słuszne”. Konstatacja ta odnosi się przecież wyłącznie do momentu wydania tego postanowienia i nie oznacza wobec tego, że Sąd odwoławczy przesądził w ten sposób o „słuszności” umieszczenia T. w ośrodku dla cudzoziemców przez cały okres pierwszych 60 dni, a zatem, iż umieszczenie go nie stało się także w pewnym momencie tego okresu „niesłuszne”. Poza tym nie uprawnia też do stwierdzenia, że Sąd ten rozważał możliwość uznania okresu obejmującego pierwsze 60 dni pozbawienia wolności T. w owym ośrodku za choćby tylko „niesłuszny” i możliwość tę odrzucił.

W tych warunkach, uznając, że kasacja jest zasadna, należało uchylić zaskarżony nią wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie i sprawę w części oddalającej wniosek przekazać temu Sądowi do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym, z zaleceniem uwzględnienia w toku ponownego postępowania odwoławczego powyżej przedstawionych wskazań.

Ponowną procedurę związaną z udzieleniem ochrony międzynarodowej zainicjowała żona wnioskodawcy. Istniały wówczas przesłanki z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP, który określa, że wnioskodawca lub osoba w imieniu której wnioskodawca występuje, mogą być zatrzymani w celu zebrania z ich udziałem informacji, na których opiera się wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej, a których uzyskanie bez zatrzymania nie byłoby możliwe - w przypadku istnienia znacznego prawdopodobieństwa ucieczki.

Jednocześnie w dniu wydania postanowienia przez Sąd Rejonowy nie istniały przesłanki negatywne określone art. 88 ust. 1 a ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP. Nie można było wnioskodawcy zobowiązać do zgłaszania się do właściwego miejsca zamieszkania organu,

zamieszkiwania w wyznaczonym miejscu, bo takiego nie posiadał. Nie posiadał on także pieniędzy w wysokości dwukrotnego minimalnego wynagrodzenia, mogących stanowić zabezpieczenie pieniężne.

Niezależnie od treści raportu z monitoringu Stowarzyszenia Interwencji Prawnej, który we wnioskach końcowych krytycznie odniósł się do zignorowania dokumentacji medycznej w języku niemieckim o wnioskodawcy i jego synu przez Straż Graniczną oraz sąd, to zauważyć wypada, że na każdym etapie orzekania sąd dysponował zaświadczeniami polskimi o braku przeciwwskazań do umieszczenia cudzoziemca w ośrodku. Bezsprzecznie opieka medyczna w Polsce stoi na niższym poziomie niż w Niemczech, z uwagi na niższe nakłady finansowe, lecz nie w stopniu drastycznym. Podsumowując stwierdzić należy, że w dniu wydania pierwszego postanowienia nie istniały okoliczności wskazujące na to, że pobyt w ośrodku zagrażał życiu i zdrowiu, bądź świadczył o poddawaniu wnioskodawcy przemocy.

W sytuacji A. T. dokonywanie oceny prawidłowości zastosowania umieszczenia w ośrodku dla cudzoziemców przez pryzmat ostatecznego rozstrzygnięcia jest bezprzedmiotowe, bo takie nie zapadło. Co prawda postanowieniem z dnia 25.10.2018 r. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie uchylił decyzję Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców o zobowiązaniu do powrotu, ale jednocześnie przyznał mu rację, że nie zachodziła żadna z przesłanek z art. 303 Ustawy o cudzoziemcach do udzielenia ochrony międzynarodowej w postaci nadania statusu uchodźcy czy ochrony uzupełniającej. Uznając przedwczesność wydania decyzji, sąd nakazał zebranie w szerszym zakresie informacji dotyczących możliwości zastosowania art. 302 ust. 2 Ustawy o cudzoziemcach, bowiem dopiero w toku postępowania sądowego strona podniosła argumenty natury humanitarnej.

[SOP]

[ms]

